

UITGEWERKT VOORBEELD ERKENNINGSDOSSIER WAARDEVOLLE SITE VOOR BODEM

LOMMEL - MAATHEIDE

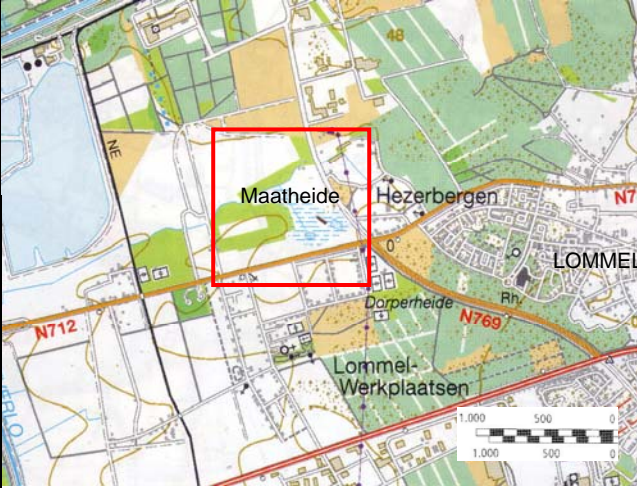
Ir. Sven Defrijn & Prof. Dr. Ir. Seppe Deckers

7 mei 2006

Beknopte beschrijving waarde van de site

De vindplaats Maatheide situeert zich op een droge zandrug ten noorden van een natte depressie met (voormalig) open water. De site is al sinds de jaren 1930 bekend bij archeologen gezien de rijke concentratie paleolithische vondsten. In de site bevindt zich eveneens een zeer uitgesproken goed bewaarde Usselo-bodem. Op basis hiervan kan het terrein gedateerd worden in de Allerød-oscillatie (tussen 14000 en 13000 jaar geleden). Het gebeurt hoogst zelden in de Belgische Kempen dat een Laat-Paleolithische concentratie kan worden gelinkt aan een duidelijk ontwikkelde paleo-bodem. De site dreigt tegen 2015 te verdwijnen voor verdere ontginning.

1. Locatie

Naam	Maatheide	
Provincie	Limburg	
Gemeente	Lommel	
Deelgemeente	Lommel	
Coördinaten	51°13'80"NB - 05°15'80" OL	
Eigenaar	Sibelco	
Beheerder	Sibelco	
		topografische kaart NGI, 2005

2. Sitebeschrijving huidige toestand

Bodem

Bodemassociatie	Kempen-Vlaamse Zandstreek
Bodemtype	Zandbodems
Bodemserie	Zag
Beschrijving bodemserie	Zeer droge podzolbodem
Huidig bodemgebruik	Zandontginning
Vegetatie	Grassen

Reliëf

Macroreliëf	Vlak
Mesoreliëf	Vlak
Microreliëf	Vlak

3. Waarde-aanduiding

Criteria

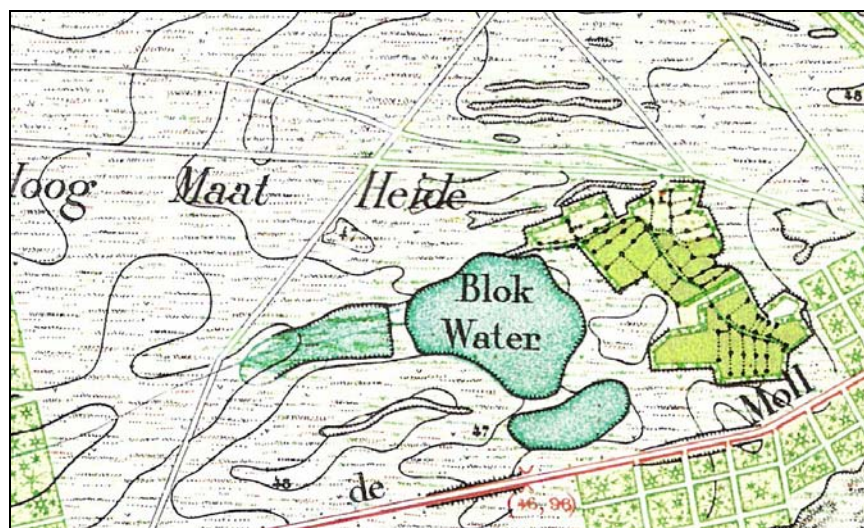
Historisch bodemgebruik	Laat-Paleolithische nederzetting (archeologische artefacten)
Geogenetische kenmerkendheid	Ja - zeer groot
Cultuurhistorische kenmerkendheid	Ja - zeer groot
Zeldzaamheid/uniciteit	Ja- groot
Vormkenmerkendheid	Ja
Unieke sequentie	Neen
Bijzondere ouderdom	Ja (relictbodem)
Onverstoordheid/gaafheid	Ja
Unieke eigenschappen	Ja (zeer duidelijke link archeologie-pedologie)

Aandachtspunten site

- uitgesproken goed bewaarde paleobodem (Usselo) van Allerød-ouderdom (tussen 14000 en 13000 jaar geleden)
- rijke paleolithische vondsten
- goed bewaarde sterk ontwikkelde podzolbodems
- cryoturbatieverschijnselen

4. Documentering van de waarde-aanduiding

Sinds de jaren 1930 is de site Maatheide te Lommel al bekend bij archeologen. De plek maakte deel uit van een zeer uitgestrekt site-complex dat wellicht één van de rijkste paleolithische vindplaatsen in Vlaanderen vertegenwoordigt. De Maatheide was tot in de negentiende eeuw een heidegebied gelegen op een droge zandrug ten noorden van een natte depressie met open water (figuur 1). Hiermee vormde het terrein een typisch decor voor jager-verzamelaar nederzettingen in de Kempen tijdens het Allerød (zowat 13000 jaar geleden), aldus Van Gils en De Bie (2004). Maar ook vanuit bodemkundig standpunt is dit terrein bijzonder waardevol.

Figuur 1. De Maatheide tot in de negentiende eeuw. (Bron: <http://www.museum-kempenland.be/>)

Begraven paleobodem: "de laag van Usselo"

Bij archeologische inspecties door Van Gils en De Bie in 2001 en 2002 werd een duidelijk ontwikkelde begraven laag van Usselo aangetroffen. In de gele dekzanden is zij gemakkelijk te herkennen als een witte uitgeloogde horizont van ongeveer 10 a 15 cm dikte met in de top ervan een organisch laagje met houtskool (figuur 2).

Figuur 2. V-vormige gracht op zowat 70 meter van de industrieweg ten noorden de Blokwaters. Op een diepte van zowat 1 meter onder het huidige oppervlak bevindt zich de Usselo-bodem, duidelijk herkenbaar als een witte band met houtskool in de top.

Het betreft een paleobodem, die ontstaan is onder invloed van een toenemende relatieve vochtigheid en uitloging tijdens de Allerød-oscillatie op het einde van de laatste ijstijd (zowat 13000 jaar geleden). Zij wordt beschouwd als een van de belangrijkste Belgische paleobodems (Langohr, 1985). Het voorkomen van deze bodem, was een zegen voor de archeologen, want het heeft hen toegelaten het terrein stratigrafisch te dateren. Volgens De Bie en Van Gils (2004) gebeurt het dan ook hoogst zelden in de Belgische Kempen dat een Laat-Paleolithische concentratie kan worden gelinkt aan een duidelijk ontwikkelde paleo-bodem.

De locaties waar de laag van Usselo dagzomen vormen samen een nagenoeg rechte lijn die ongeveer parallel ligt aan de huidige depressie. Deze weerspiegelen de grens van de voormalige laatglaciale zandrug aan de rand van de depressie. In het algemeen is de laag van Usselo telkens duidelijk waarneembaar in de hogere delen van het terrein. Naar de depressie toe is hij in zichtbaar natte omstandigheden gevormd en gaat hij geleidelijk over in organische sedimenten (veen). Weg van de depressie wordt hij enigszins droger tot hij plots vrij steil opduikt aan het huidige oppervlak (figuur 3).

Figuur 3. Detail van de Allerød-bodem op de plaats waar deze scherp naar boven verdwijnt. Hier moet destijds een steilrand aanwezig zijn geweest in het landschap.

De totale zichtbare lengte, zij het met grote onderbrekingen, beslaat verschillende honderden meters. In de diepere - vroeger nattere - delen blijkt de paleo-bodem zeer goed bewaard, de hogere delen, helaas, zijn over langere stukken geërodeerd.

Gave podzolbodems en cryoturbatieverschijnselen

Naast de Usselobodem zijn op het terrein nog andere bodemkundig interessante fenomenen waar te nemen. Zo worden er sterk ontwikkelde en goed bewaarde podzolbodems aangetroffen (figuur 4), typerend voor het heidegebied dat de Maatheide tot in de 19^e eeuw vormde. Op bepaalde locaties zijn ook duidelijke voorbeelden van cryoturbatie waar te nemen, als getuigen van hevige seizoensvariaties (met bijhorende zwel-krimpalternaties) tijdens de laatste Ijstijd (figuur 5).

Figuur 4. Podzolbodem op de site Maatheide. De grijze horizont bovenaan is een uitlogingshorizont, arm aan nutriënten en mineralen. De bruine banden zijn humusaccumulatiebanden.

Figuur 5. Cryoturbatieverschijnselen. In het zwarte kader doet zich een zeer grillig patroon voor van blekere en donkere banden. Dit zou te wijten zijn aan hevige glaciale zwel-krimpwerking.

5. Huidige en potentiële bedreigingsprocessen

Oorzaken bedreiging :

Landbouw	Nee
Recreatie	Nee
Bosbouw	Nee
Draineringswerken	Nee
Natuurbeheer	Nee
Verkavelingen, bebouwing	Nee
Wegeninfrastructuur	Nee
Pollutie	Ja
Erosie	Nee
Ontginningen (zand, grind, leem)	Ja (site verdwijnt in 2015)
Archeologische opgravingen	Gering

Toelichting (uit Van Gils en De bie, 2004) :

Rond de eeuwwisseling 19^e-20^e werd op de Maatheide zware industrie ingeplant. Door de neerslag van de zware metalen vanuit de zinkfabriek, die tot 1973 op dit terrein operationeel was, stierf de vegetatie in de omgeving volledig af. Het zand, dat hier tijdens de laatste ijstijd was afgezet en sindsdien door de begroeiing gefixeerd, kreeg opnieuw vrij spel. De

dominerende noordwestenwinden erodeerden het hele terrein en bliezen begraven laatglaciale artefacten opnieuw bloot.

Tijdens de jaren 1970 en '80 bracht men op het hele terrein een dikke stortlaag aan, bestaande uit afbraakresten van de zinkovens, metaalslakken en huisafval vanuit de omgeving. Het doel hiervan was de zandverstuivingen tegen te gaan die de hele stad Lommel bedreigden.

In het voorjaar van 2003 is het zandwinningsbedrijf Sibelco gestart met de sanering van dit terrein waarbij de sterk vervuilde bovenlaag afgegraven werd. Het bedrijf heeft de bedoeling hier de komende jaren de witte zanden van Mol te exploiteren.

6. Beschermingsadvies

Deze bodemsite dreigt in de zeer nabije toekomst te verdwijnen ten gevolge van economische exploitatie van de zanden van Mol. Gezien de grote waarde van deze site wordt evenwel geadviseerd dat indien het niet mogelijk blijkt heel de site te beschermen, toch minstens een beperkte oppervlakte van de site wordt afgebakent die het meest waardevol is. Zo blijkt de paleo-bodem zeer goed bewaard in de diepere - vroeger nattere - delen van de site. Om deze Usselo bodem verder te bewaren moet ze onder water gehouden worden.

7. Bijkomende aanbevelingen

In zijn thesisonderzoek naar de laag van Usselo op de Maatheide, schetst Palmans (2006) enkele waardevolle suggesties voor verdere studie:

Een eerste suggestie betreft een grondige studie naar organische stof op de site. Die zou belangrijke informatie kunnen genereren omtrent de ouderdom en de samenstelling van het veen, zodat de associatie met de Usselo-laag verduidelijkt kan worden. Zij kan daarnaast ook meer duidelijk bieden over het ingespoelde organische materiaal, waarvan aanwijzingen worden gevonden in de profielen onderaan de helling (type 3 en Y). Tot slot kunnen met dergelijke studie ook de houtskoolfragmenten beter onderzocht worden, wat toch een typerende eigenschap is voor de laag van Usselo, voornamelijk bij de drogere profielen.

Een tweede suggestie betreft het verifiëren van de gevonden identificatie-eigenschappen op andere plaatsen van de onderzoekssite. Zo zou men kunnen komen tot een eenduidig identificatiekenmerk voor alle sites waar de Usselo-laag aangetroffen wordt.

8. Referenties

De Bie, M., Gullentops F. en Van Gils, M. 2003. Een laat-paleolithische concentratie in een Usselo-bodem op de Maatheide te Lommel. *Notae Praehistoricae* 23, 33-37.

De Bie, M., Van Gils, M. 2004. Steentijdsites op de Maatheide te Lommel: Archeologisch waa'rderingsonderzoek 2003. Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed, Brussel. 15p.

De Bie, M., Van Gils, M. 2005. Steentijdsites op de Maatheide te Lommel: Archeologisch waarderingsonderzoek 2005. Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed, Brussel. 21p.

Langohr, R., Sanders, J. 1985. Rapport de la pédologie à la reconstitution du paléoenvironnement en belgique au quaternaire. In: Cahen en Haesaerts. *Peuples chasseurs de la belgique préhistorique dans leur cadre naturel*. Chapitre IV, pp. 41-54.

Palmans, T. 2006. De laag van Usselo op de archeologische site 'de Maatheide'. M.Sc.-thesis. Faculteit Bio-ingenieurswetenschappen. K.U.Leuven. 120p.

Weblog Opgravingen op de website van Museum Kempenland: Stand van zaken van de opgravingen op de Maatheide in Lommel. <http://www.museum-kempenland.be/>